

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 07 | pp. 222-227 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

БИЛВОСИТА СОЛИҚЛАР МАЪМУРИЯТЧИЛИГИ

Идирисов Алишер Отажонович,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: Ушбу мақолада билвосита (эгри) солиқлар маъмуриятчилигини ташкил этиш, жумладан ушбу солиқларни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиб-қоидалари, шунингдек ушбу йўналишдаги маъмуриятчиликни такомиллаштириш масалалари тўғрисида фикр-мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: Билвосита (эгри) солиқлар, қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи, газланган, энергетик ва тетиклаштирувчи ичимликлар, солиқ солиш объекти ва базаси, солиқ ставкалари, солиқ имтиёзлари, солиқ назорати.

Кириш.

Солиқлар ҳар бир мамлакатнинг асосий иқтисодий таянчидир. Чунки, солиқ тизими иқтисодиётнинг ажралмас қисми бўлиб, мамлакатни ижтимоий ва иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига эришишда муҳим механизм сифатида намоён бўлади¹.

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтишимиз мумкинки ҳозирги кунда билвосита солиқлар бўйича тушумлар ҳам давлат бюджети даромадларини шакллантиришда муҳим фискал аҳамият касб этмоқда.

Иқтисодиётимизнинг рақобатбардошлигини оширишнинг муҳим омили сифатида тадбиркорлик субъектлари ва инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек, солиқ солиш жараёнларини автоматлаштирган ҳолда, солиқ органларида замонавий йўналтирилган сервис солиқ хизматлари кўрсатишни ташкил қилиш мақсадида бир қанча қонун-ҳужжатлари қабул қилинди.

Шунингдек, кейинги йилларда юртимизни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантириш, тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ҳамда уларга тенг рақобат шароитини яратиш мақсадида жадал ислоҳотлар амалга оширилмоқда, солиқ юкини пасайтириш, солиқ ва божхона маъмуриятчилигини янада такомиллаштириш бўйича кенг қўламли чоралар кўрилмоқда.

Маълумки, иқтисодиётимизни жадал ривожлантириш ҳамда мамлакатимизнинг инвестициявий жозибдорлигини яхшилашнинг энг муҳим шартлари ҳақида сўз борар экан, солиқ юкини изчиллик билан камайтириш, солиқ

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 10 июлдаги “Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4389-сонли Қарори, (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz).

солиш тизимини ва божхона тартиб-таомилларини соддалаштириш, шу билан бирга солиқ ва божхона маъмуриятчилигини такомиллаштириш биринчи галдаги вазифалардан ҳисобланади, десак муболаға бўлмайди.

Солиқ соҳасида ўтган йиллар давомида олиб борилган ислохотлар солиқ юкини камайтириш ва солиқ тизимини соддалаштириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш, тадбиркорликни ривожлантириш ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун қулай муҳитни шакллантириш вазифаларини амалга ошириш имкониятини янада кенгайтирди.

Бизнингча, солиқ тўловчиларга комплекс хизматлар кўрсатишни, шунингдек улар томонидан солиқ мажбуриятларининг ихтиёрий бажарилишини таъминлашга қаратилган солиқ маъмуриятчилигини ташкил этиш, бу орқали хуфиёна иқтисодиёт даражасини қисқартиришга эришиш, шунингдек тадбиркорлик фаолиятини қонунийлаштириш жараёнларини рағбатлантириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Фикримизча, мамлакатимизда солиқ сиёсатини такомиллаштириш, солиқ маъмуриятчилиги самарадорлигини янада оширишга қаратилган ислохотларни изчиллик билан давом эттириш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Мамлакатимизда билвосита солиқлар маъмуриятчилигига доир муносабатларни тартибга солиш мақсадида тегишли қонун-ҳужжатлари қабул қилиниб амалиётга жорий этилган. Мазкур қонун-ҳужжатларида қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғига оид солиқ маъмуриятчилиги ҳуқуқий жиҳатдан мустақамланган.

Қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғининг тўловчилари, солиқ солиш объекти ва базаси, солиқ ставкалари, солиқ даври, солиқ имтиёзлари, солиқни ҳисоблаб чиқариш ва солиқ ҳисоботини тақдим этиш тартиби ҳамда тўлаш тартиб-қоидалари кўзда тутилган².

Жорий йил 1 январдан Солиқ кодексининг айрим моддаларига киритилган ўзгартириш ҳамда қўшимчаларга мувофиқ билвосита солиқлар маъмуриятчилигининг айрим қоидалари янада такомиллаштирилди. Жумладан қўшилган қиймат солиғи бўйича айрим солиқ имтиёзлари жорий йилнинг 1 апрелидан бекор қилинди, шунингдек таркибида шакар ёки бошқа ширинлаштирувчи ёки хушбўйлаштирувчи моддалар бўлган, газланган ҳамда истеъмол қадоғига қадоқланган ичимликларнинг 1 литр ҳажми учун 500 сўм миқдоридан ҳамда энергетик ва тетиклаштирувчи ичимликларнинг 1 литр ҳажми учун 2 000 сўм миқдоридан акциз солиғи жорий этилди³.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан “Қўшилган қиймат солиғи суммаси ўрнини қоплаш тартиби тўғрисида”ги Низом, “Ҳисобварақ-фактураларнинг шакллари ҳамда уларни тўлдириш, тақдим этиш ва қабул қилиш

² Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги ЎРҚ-599 сонли Қонуни билан қабул қилинган Солиқ кодекси, (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz);

³ Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 28 декабрдаги “Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2024 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-891-сонли Қонуни (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz);

тартиби тўғрисида”ги Низом ва “Қўшилган қиймат солиғи базасини товарларнинг (хизматларнинг) бозор қийматидан келиб чиқиб аниқлаш тартиби тўғрисида”ги Низомлар тасдиқланган. Мазкур қонун-ҳужжатлари қўшилган қиймат солиғи суммаси ўрнини қоплаш шартлари ва тартибини, ҳисобварақ-фактураларнинг шакллари ва уларни тўлдириш, тақдим этиш ва қабул қилиш тартибини ҳамда қўшилган қиймат солиғи базасини товарларнинг (хизматларнинг) бозор қийматидан келиб чиқиб аниқлаш тартибини белгилайди⁴.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимиз тадбиркорлари билан очиқ мулоқот шаклида жорий йил 20 август куни ўтказилган навбатдаги учрашувида тадбиркорлик учун қўшимча шароитлар яратиш бўйича муҳим янги ташаббуслар билдирилиб ўтилди. Жумладан, бизнесни инфратузилма, ер ва энергия билан таъминлаш, ички бозорда тенг рақобат муҳитини яратиш, ташқи бозорларга чиқиш имкониятларини кенгайтириш ҳамда хизматлар соҳасига янги туртки бериш каби бир қатор йўналишларда ташаббуслар илгари сурилади.

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақолада статистик маълумотларни гуруҳлаш, қиёслаш, солиштирма таҳлил ва бошқа услублардан фойдаланилди. Шунингдек билвосита солиқлар бўйича маъмуриятчиликни ташкил этиш юзасидан амалдаги қонунчилик нормалари бўйича айрим масалалар таҳлил қилинди.

Таҳлил ва натижалар.

Ўзбекистон Республикасида 2023 йилда бюджетга тушган жами солиқ тушумлари 165 918 млрд сўмни ташкил этган бўлиб, шундан 49 116 млрд сўми (29,6 %) билвосита солиқлар ҳиссасига тўғри келган. Бунда жами тушумдаги қўшилган қиймат солиғи улуши 33 983 млрд сўмни (20,5 %) ва акциз солиғи улуши 15 133 млрд сўмни (9,1 %) ташкил этган. Шунингдек, билвосита солиқларнинг жами тушумлари таркибида қўшилган қиймат солиғи улуши 69,2 % ни акциз солиғининг улуши эса 30,8 % ни ташкил этганлигини кўришимиз мумкин.

Шунингдек, тушган жами солиқ тушумлари жорий йилнинг 1 чорагида 40 328 млрд сўмни ташкил этган бўлиб, шундан 11 839 млрд сўми (47,7 %) билвосита солиқлар ҳиссасига тўғри келган. Бунда жами тушумдаги қўшилган қиймат солиғи улуши 8 382 млрд сўмни (20,8 %) ва акциз солиғи улуши 3 457 млрд сўмни (8,6 %) ташкил этган. Шунингдек, билвосита солиқларнинг жами тушумлари таркибида қўшилган қиймат солиғи улуши 70,8 % ни акциз солиғининг улуши эса 29,2 % ни ташкил этганлигини кўришимиз мумкин.

Мос равишда тушган жами солиқ тушумлари жорий йилнинг 2 чорагида 45 458 млрд сўмни ташкил этган бўлиб, шундан 14 005 млрд сўми (30,8 %) билвосита солиқлар ҳиссасига тўғри келган. Бунда жами тушумдаги қўшилган қиймат солиғи улуши 9 425 млрд сўмни (20,7 %) ва акциз солиғи улуши 4 581 млрд сўмни (10,1 %) ташкил этган. Шунингдек, билвосита солиқларнинг жами тушумлари таркибида қўшилган қиймат солиғи улуши 67,3 % ни акциз солиғининг улуши эса 32,7 % ни ташкил этганлигини кўришимиз мумкин.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 14 августдаги “Қўшилган қиймат солиғи ҳамда чет эл юридик шахслари билан боғлиқ солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 489-сонли қарори.

Билвосита солиқлар тушумлари ҳақида маълумот⁵1-жадвал
млрд.сўм

T/P	Номи	2023 йил (тушум)	2024 йил (прогноз)	2024 йил 1 чорак (тушум)	2024 йил 2 чорак (тушум)
1	Бюджетга тушумлар (жами)	165 918 (100 %)	270 703,1 (100 %)	40 328 (100 %)	45 458 (100 %)
2	Билвосита солиқлар (жами тушумдаги улуши)	49 116 (29,6 %)	111 654,5 (41,2 %)	11 839 (44,7 %)	14 005 (30,8 %)
3	Қўшилган қиймат солиғи (жами тушумдаги улуши)	33 983 (20,5 %)	74 045,7 (27,3 %)	8 382 (20,8 %)	9 425 (20,7 %)
4	Қўшилган қиймат солиғининг билвосита солиқлар жами тушумидаги улуши (фоизда)	69,2 %	66,2 %	70,8 %	67,3 %
5	Акциз солиғи (жами тушумдаги улуши)	15 133 (9,1 %)	22 769,2 (8,4 %)	3 457 (8,6 %)	4 581 (10,1 %)
6	Акциз солиғининг билвосита солиқлар жами тушумидаги улуши (фоизда)	30,8 %	20,4 %	29,2 %	32,7 %

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўринадики, Ўзбекистон Республикасида 2024 йилда бюджетга тушган жами солиқ тушумлари 200 703,1 млрд сўмни ташкил этиши режалаштирилган бўлиб, шундан 111 654,5 млрд сўмини (41,2 %) билвосита солиқлар ташкил қилиши прогноз қилинган. Бунда жами тушумдаги қўшилган қиймат солиғи улуши 74 045,7 млрд сўмни (27,3 %) ташкил этиши, акциз солиғи улуши эса 22 769,2 млрд сўмни (8,4 %) ташкил этиши прогноз қилинган. Шунингдек, билвосита солиқларнинг жами тушумлари таркибида қўшилган қиймат солиғи улуши 66,2 % ни акциз солиғининг улуши эса 20,4 % ни ташкил этиши прогноз қилинган.

Хулоса сифатида айтишимиз мумкинки, қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғи тушумларининг давлат бюджетига салмоқли ҳиссаси мавжуд бўлиб, у бюджет даромадларининг муҳим фискал асосидир.

⁵ Жадвал маълумотлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Солиқ қўмитаси маълумотлари асосида тайёрланди.

Мамлакатимизда амалда бўлган билвосита солиқлар бўйича солиқ маъмуриятчилигини тартибга солувчи қонун-ҳужжатлари ўрганилиб таҳлил қилинганда мазкур йўналишдаги айрим қонунчилик нормаларини янада такомиллаштириш мақсадга мувофиқ эканлиги маълум бўлди.

Хулоса ва таклифлар.

Юқорида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимиз тадбиркорлари билан очик мулоқот шаклида жорий йил 20 август куни ўтказилган навбатдаги учрашувида тадбиркорлик учун қўшимча шароитлар яратиш бўйича муҳим янги ташаббуслар билдирилиб ўтилганлигини, жумладан, бизнесни инфратузилма, ер ва энергия билан таъминлаш, ички бозорда тенг рақобат муҳитини яратиш, ташқи бозорларга чиқиш имкониятларини кенгайтириш ҳамда хизматлар соҳасига янги туртки бериш каби бир қатор йўналишларда ташаббуслар илгари сурилганлигини айтиб ўтган эдик. Бизнингча, мазкур ташаббусларнинг ҳуқуқий асосларини янада мустаҳкамлаш ҳамда амалиётга жорий этиш мақсадида амалдаги айрим қонун-ҳужжатларини такомиллаштириш мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, мазкур мақолани ёзиш жараёнида олиб борилган ўрганишлар ва таҳлиллار натижасида билвосита солиқларни ҳисобга олиш ҳамда солиқ маъмуриятчилиги тизимининг айрим жиҳатларини янада такомиллаштириш мақсадга мувофиқ деган хулосага келинди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси ўрганилганда қўшилган қиймат солиғи ҳамда акциз солиғи бўйича кўзда тутилган солиқ имтиёзлари ва бошқа солиқ маъмуриятчилигини тартибга солишга оид айрим қоидаларни такомиллаштиришга қаратилган ўзгартириш ҳамда қўшимчаларни киритиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинди.

Бундан ташқари қўшилган қиймат солиғи суммаси ўрнини қоплашнинг амалдаги тартибини янада такомиллаштирилиши мамлакатимиз бизнес муҳитига янада ижобий таъсир кўрсатиши билан аҳамиятлидир.

Бизнингча билвосита солиқлар бўйича солиқ маъмуриятчилигининг янада такомиллаштирилиши тадбиркорлик субъектлари ва жамият манфаатларига бирдек хизмат қилиши билан муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги ЎРҚ-599 сонли Қонуни билан қабул қилинган Солиқ кодекси, (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz);

2. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 28 декабрдаги “Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2024 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-891-сонли Қонуни (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz);

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 10 июлдаги “Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4389-сонли Қарори, (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - Lex.uz);

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 29 декабрдаги Ўзбекистон Республикасининг “2024 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПҚ-422-сонли қарори (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси- Lex.uz);

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 14 августдаги “Қўшилган қиймат солиғи ҳамда чет эл юридик шахслари билан боғлиқ солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 489-сонли қарори (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси- Lex.uz);

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Солиқ қўмитасининг расмий сайти (<https://soliq.uz>).

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

